

BAROČNI MARIBOR

Pokrajinski arhiv Maribor in Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor

Maribor 2025

Zavod za varstvo
kulturne dediščine Slovenije
Služba za kulturno dediščino
Območna enota Maribor

dr. Mateja Neža Sitar

Baročni Maribor

Pokrajinski arhiv Maribor in
Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor

Maribor, 2025

dr. Mateja Neža Sitar

Baročni Maribor

Strokovni sodelavci: Vlasta Čobal Sedmak, Barbara Lečnik, mag. Nina Gostenčnik

Izdala in založila: Pokrajinski arhiv Maribor in Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor

Odgovarjata: mag. Nina Gostenčnik (Pokrajinski arhiv Maribor), Svjetlana Kurelac (ZVKDS, Območna enota Maribor)

Lektoriranje: Mojca Horvat

Grafično oblikovanje in prelom: Marko Bilić in mag. Nina Gostenčnik

Tisk: Versaprint d.o.o., Pesnica pri Mariboru

Naklada: 500 izvodov

Brezplačen izvod

ISBN: 978-961-7191-09-7

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

7.034.7(497.412)

BAROČNI Maribor / Mateja Neža Sitar ; [strokovni sodelavci Vlasta Čobal Sedmak, Barbara Lečnik, Nina Gostenčnik]. - Maribor : Pokrajinski arhiv : Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor, 2025

ISBN 978-961-7191-09-7 (Pokrajinski arhiv Maribor)
COBISS.SI-ID 246794243

Naslovnica: Izris fasade Hofferjeve hiše na Gosposki 29, Maribor

(Igor Cerkvenik, 1972, dokumentacija ZVKDS Območna enota Maribor; grafična obdelava: Vlasta Čobal Sedmak, 2025)

Barok, zadnji univerzalni vseevropski umetnostni slog, je prepoznavno zaznamoval tudi baročni *Marburg*. Med sprehodom po mestu že na prvi pogled opazimo razliko med srednjeveško in renesančno gradnjo na eni strani ter živahnejšim, bogateje okrašenim in razgibanim baročnim oblikovanjem na drugi – ne glede na to, ali gre za cerkvene ali posvetne stavbe in ambiente ali za urbanistične, parkovne in vrtno ureditve. Za prebivalce mesta so posebej pomembne javne kiparske postavitve, ki kot markacije v prostoru močno zaznamujejo mariborsko kulturo spominjanja. Največ znamenj na trgih in ulicah ter skulptur v nišah fasad se je ohranilo ravno iz časa baroka.

Baročni slog je imel »v sebi toliko življenjske sile, kakor najbrž še noben slog do tedaj. Ni se mogel zadovoljiti s skromno pojavnostjo, podrejal si je že obstoječo historično substanco in detajle starejših celot. /.../« (Zadnikar 1964, str. 82). Nova baročna pojavnost je zajela prav vse nivoje bivanja in preoblikovala prav vsak kotiček, kraj, mesto, naselje, vasico ali brezpotje. Zaradi doslednega varovanja baročnega spomeniškega fonda tudi v 21. stoletju na vsakem koraku prepoznavamo kakovostne sledi tega obdobja.

Slika 1: Sv. Zaharija kiparja Jožefa Strauba iz cerkve sv. Jožefa na Studencih, danes v zbirki Pokrajinskega muzeja Maribor
(foto: Valentin Benedik, 2018, dokumentacija ZVKDS Območna enota Maribor)

Zgodovinske okoliščine

Izvirni naboj in vizualna pojavnost baročne umetnosti sta posledica določenih političnih ter cerkvenih razmer 17. in 18. stoletja. Sprva je bil to nemiren in z grožnjami obarvan čas, ki so ga zaznamovale posledice turških vpadov, verskih nemirov zaradi protestantizma, epidemij kuge in tridesetletne vojne. V 17. stoletju tako tudi v slovenskih deželah zaradi gospodarskega in kulturnega zastoja razmere za razvoj umetnosti niso bile najbolj ugodne. Med reformacijo so mnoge cerkve propadle, plemstvo in meščanstvo pa je v veliki meri sprejelo luteranstvo. Šele po letu 1598, ko je začel nadvojvoda Ferdinand, vladar Notranje Avstrije in kasnejši cesar Ferdinand II. Habsburški, izvajati katoliško prenovo, sta obnavljanje in opremljanje cerkva postali glavni nalogi cerkvenih oblasti. Cerkvena ideološka prenova se je ukvarjala z vprašanjem, kakšna naj bo likovna umetnost, saj je preko nje usmerjala vernike k pravi veri s predstavljanjem ustreznih zgledov, zbujanjem in poglabljanjem verskih čustev. Baročna umetnost je vzniknila v papeškem Rimu ok. leta 1600, ravno v času prenove katoliške Cerkve in v času gospodarskih, družbenih in političnih sprememb, ki sovpadajo z obdobjem absolutizma in razsvetljenstva (1600–1790). Po vsej Evropi so se uveljavljale absolutistične monarhije, svoj vzpon so doživljale pomembne in bogate plemiške družine. Cerkveni voditelji, absolutistični vladarji,

plemiči ter vse bogatejši trgovci so umetnost uporabljali za predstavljanje političnih idej, moči, hierarhije, bogastva in statusa na eni strani ter za ponovno potrditev katoliške vere na drugi. Umetnost je zato morala biti glasna, dramatična, čutna ter čimbolj nazorno in prepričljivo izpovedana. Nov slog se je bliskovito razširil po vsej Evropi, tudi na slovensko ozemlje, ki je bilo del notranjeavstrijskih dežel, pa tudi na druge celine.

Maribor je, podobno kot ostali deli habsburške vojvodine Štajerske, v 17. stoletju doživljal notranjepolitične boje, ki so bili posledica turške nevarnosti, kar je povzročalo poslabšanje gospodarskih razmer. Na nazadovanje meščanstva sta vplivali tudi zmaga protireformacije, ki je zrušila politično moč stanov, in utrjena absolutistična moč deželnega kneza. Po izgonu Judov iz Maribora v letu 1497 je upadla gospodarska moč mesta, zaradi česar je bila oslABLjena tudi trgovina. Gospodarsko moč so hromili številni uničujoči požari, saj je bil velik del stavb lesen in krit s slamo. Škodo so utrpele tudi javne zgradbe, čeprav so bile grajene iz kamna ali opeke. Mesto je bilo na drugi strani prizadeto še zaradi kuge leta 1664 in še posebej v letih 1680–1682. Spomin nanjo so leta 1681 obeležili z Marijinim znamenjem na Glavnem trgu, ki ga je leta 1743 nadomestila širša kiparska kompozicija Kužnega znamenja enega najpomembnejših baročnih kiparjev na Slovenskem, Jožefa Strauba.

Umirjanju družbenih razmer je sledil postopen razvoj, ki je vplival na nove gradnje in predelave starejših hiš. Utrdbeni in obrambni značaj gradnje zaradi prenehanja turške nevarnosti ni bil več potreben, zato so bogatejši naročniki svoje stavbe začeli predelovati v udobna bivališča. Največjo preobrazbo v mestu je doživel mestni grad, ki so ga grofi Khisli spremenili v reprezentančno in bogato opremljeno baročno rezidenco. Leta 1641 je rodbina združila obe dotedanji mariborski gospodstvi v eno, grad na Piramidi je bil sicer po požaru v predhodnem stoletju že v prvi polovici 17. stoletja dokončno opuščen. V požarih v začetku 18. stoletja je pogorelo skoraj vse mesto. Na to opominja figuralni steber, znan kot Florijanovo znamenje na Grajskem (nekdaj Florijanovem) trgu. Ogenj je prizanesel le župnijski cerkvi, minoritskemu samostanu na današnjem Vojašniškem trgu ter peščici hiš.

S pojavom merkantilizma v začetku 18. stoletja, ki je povzročil krepitev gospodarskih, zunanjetrgovinskih in vojaških zmogljivosti, je Maribor doživel razcvet v gospodarskem in umetnostnem življenju. Ko je dal cesar Karel VI. zgraditi trgovsko cesto Dunaj-Trst, se je Maribor ponovno uveljavil kot pomembno križišče, ki je povezovalo sever z jugom ter zahod z vzhodom po alpski trgovski poti. Napredek mesta so tako v drugi polovici 18. stoletja narekovali povečanje prometa, nastanitev večjega števila vojaštva ter razvoj uradništva in ma-

nufakturne proizvodnje. Z razvojem prometa so se primestja proti koncu 18. stoletja razvila v prava predmestja. Maribor je v drugi polovici 18. stoletja doživel spremembe tudi na področju uprave, leta 1752 je bil izbran za glavno mesto okrožja (kresije) med Muro in Dravo. Poimenovali so ga Okrožno mesto Maribor ob Dravi, mestnim oblastem pa je bil nadrejen okrožni glavar. Delovanje okrožnih uradov je sovpadalo z obdobjem pravnega absolutizma, v katerem je bila poudarjena centralna oblast monarha.

Baročni slog

Barok je odraz zgodovinskih razmer in duha časa, razmišljanja, raziskovanja, preizkušanja mej in posledično novosti na vseh področjih človekovega delovanja: od likovne umetnosti, glasbe, uporabne umetnosti, ljudske umetnosti, umetne obrti, mode, gledališča, baleta in scenografije, književnosti, filozofije, astronomije, znanosti itd. Nova spoznanja na področju optike in geometrije so se odražala v novih izumih, tehnikah in tehnologijah ter mojstrskih veščinah v gradnji zapletenih arhitekturnih elementov, kot so zrcalni oboki, prekinjeni z obočnimi kapami, kupole, elipsasti tlorisi, konkavno-konveksni zamiki sten, fasad, zidnih vencev in seveda v ustvarjanju sijočih scenskih kiparskih kompozicij in iluzionističnih poslikav, ki prepričljivo kipijo v druge prostorske dimenzije. Ključna značilnost je bila združitev navideznega z resničnim, transcendentalnega s tuzemskim, svetega s posvetnim. Glede na ohranjene baročne umetnine, ki jih še danes občudujemo, lahko rečemo, da so umetniki svoje delo opravljali mojstrsko – včasih celo nepredstavljivo virtuosno. Ustvarjali so vsestransko zaočkrožene celostne umetnine, kjer se vse mojstrske in umetniške zvrsti dopolnjujejo v skupni zamisli in skladni celoti. Skupne značilnosti vseh panog in zvrsti so teatralnost, barvitost, sijaj, močni kontrasti, spreminjajoča se svetloba, dinamika, forma

in tekstura, obilje okrasja in dodatkov ter kompleksnost in zapletenost form, vsebin, tudi melodičnih linij in harmonij v glasbi ali vezanja in vzorcev razkošnih tkanin v modi.

Temu priljubljenemu trendu iz velikih evropskih središč so sledili številni naročniki tudi na naši tleh. V tej maniri so naročali umetniška dela in bogato opremo za svoje nove hiše, dvorce in gradove, ki so se začeli bohotiti po širšem prostoru ravnin, kar je še posebej značilno za Štajersko, deželo dvorcev in gradov. Baročne stavbe z urejenimi parki, vrtovi in širšo naravo tvorijo organske celote. Razgibano arhitekturo poživljajo štukature, stucco lustro (štukaturni marmor), marmoracije (imitacija marmorja), skratka razkošne dopolnitve raznovrstnih pomožnih kiparskih in štukaterskih tehnik, ki se prilagajajo ostenju in ga plastično naglašujejo. Posebno opremo interjerjev ustvarjajo oljne slike in še posebej stenske iluzionistične poslikave, ki navidezno predirajo in poglobljajo stene, oboke, strope in ustvarjajo dih jemajočo globino, iluzijo tridimenzionalnosti na ravni površini. Ambient dodatno bogatijo razgibane, pozlačene, marmorirane, štukmarmorirane, barvite kiparske stvaritve: kipi, altarji, prižnice in preostala notranja oprema. Temu sledi prav tako bogato izdelano bivalno in stavbno pohištvo, okovja, zrcala, okvirji, tekstil itd. Posnemanje in ponavljanje motivov, form in kompozicij po vzorih slavnih mojstrov je veljalo za občudovanja vredno mojstrstvo. Znanje, veščine, zgledi in

novotarije so se hitro širili po evropskem prostoru, mojstri in tudi naročniki so še intenzivneje potovali kot doslej. Umetniki, ki so si utrdili sloves, so naročila prejeli preko redovnih povezav, cerkvenih bratovščin, laičnih združenj, cehov in plemiških posredovanj tudi precej izven deželnih meja. K temu so pripomogle razvejane mreže sorodstvenih vezi in trgovskih povezav po celotnem evropskem prostoru, pri čemer so bile za slovensko Štajersko še posebej pomembne povezave z Gradcem.

Slika 2: Slavnostno stopnišče mariborskega gradu
(foto: Damjan Gale, 1991, MK INDOK center)

Barok v Mariboru

Ob besedi barok se večinoma spomnimo slavnih baročnih umetnikov, kot so Rembrandt, Bernini, Borromini, Tartini in mnogih drugih, najbrž pa ne pomislimo na Hofferja, Fuchsa, Strauba, Holzingerja, Flurerja ali Lerchingerja. Danes velika večina žal ne pozna mnogih ustvarjalcev, ki so v času baroka delovali v Mariboru. Prav bi bilo, da jih bolje spoznamo, promoviramo, v mestu obeležimo in ozaveščamo javnost o pomenu njihovega dela ter o sledih njihovega ustvarjalnega zanosa, ki še vedno soustvarjajo današnje mesto.

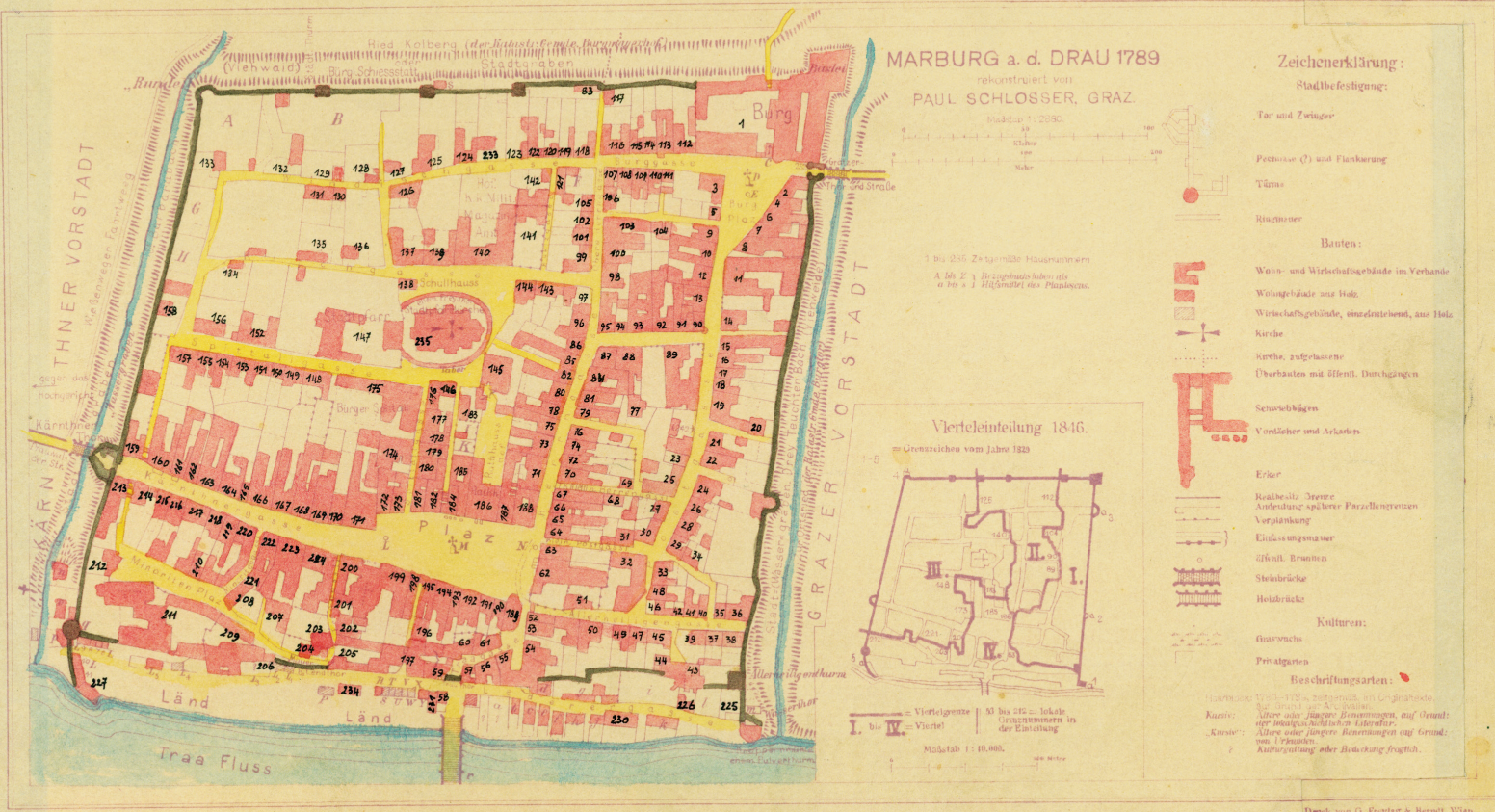
Za prihod novih baročnih form in oblikovanje lokalnega okusa je bila za Maribor velikega pomena predvsem graška prestolnica. Tam se je baročni slog razmahnil z umetniškimi deli za nadvojvodo Ferdinanda, velikega protireformatorja, in skoraj dve stoletji z naročili najvidnejših plemiških družin, cerkvenih dostojanstvenikov in redov, na primer jezuitov in kapucinov, pa tudi bogatih meščanov, bratovščin in cehov. Mariborski mlinarski ceh je na primer pri vodilnem graškem slikarju poznega 17. stoletja Hansu Adamu Weissenkircherju naročil tri slike za Mariborsko stolnico, ki jih danes hrani Pokrajinski muzej Maribor. V Gradcu so si kariero ustvarili številni mojstri; tam so imele sedež najpomembnejše delavnice, ki so delovale

na območju Spodnje Avstrije, med njimi delavnici sodobnikov – kiparja, Mariborčana Janeza Jakoba Schoyja, in slikarja Franza Ignaza Flurerja. Vplivi so do naših krajev prišli tudi iz Salzburga, kjer je potekala novogradnja in oprema knezoškofijskega dvorca, z Dunaja in drugih avstrijskih in južnonemških umetnostnih središč. Čeprav se je baročni Maribor razvijal v senci Gradca – poleg Ljubljane, drugega vplivnega baročnega središča na Slovenskem – so se proti sredini 18. stoletja tudi tukaj začele uveljavljati nekatere dovolj kakovostne domače mojstrske delavnice, ki so prevzemale naročila v širši okolici. Te delavnice so štajerski barok udeleževale na prav svojstven način, ki bi ga opisali kot umetnost sproščenega oblikovanja, razgibanosti in radoživosti. Takšne so bile delavnice dveh Mariborčanov – arhitekta Jožefa Hofferja in kiparja Jožefa Strauba – ter slikarja Antona Jožefa Lerchingerja iz Rogatca. Za Maribor je tako posebej pomembno obdobje štajerskega poznega baroka, ki ga s svojo kontinuirano dejavnostjo ustvarjajo uspešne mariborske delavnice. Ključno vlogo pri razvoju mariborske baročne arhitekture je imela Hofferjeva delavnica, ki se je izkazala kot izredno kakovostna, samosvoja in prepoznavna zlasti v arhitekturnih delih Hofferja in Janeza Nepomuka Fuchsa, ki je delavnico po mojstrove smrti tudi prevzel. Prav Hoffer je uvedel nov slog v sakralni arhitekturi, prekinil s tradicijo graških in lipniških mojstrov in osamosvojil mariborsko sakralno stavbarstvo. Na drugi strani se je kakovostno ustvar-

jalno delo nadaljevalo tudi v Straubovi kiparski delavnici, ki jo je po mojstrovi smrti prevzel Jožef Holzinger, domačin iz Limbuša pri Mariboru, in jo vodil dolgih štirideset let. Kiparska opusa Strauba in Holzingerja prištevamo v sam vrh baročne umetnosti na Slovenskem. S svojimi stvaritvami sta Maribor dvignila v pomembno in Gradcu enakovredno kiparsko središče na Slovenskem, tako kot Hoffer in Fuchs v arhitekturi. Poleg kakovostnih oljnih slik Weissenkircherja, Flurerja, Georga Abrahama Peuchla, Lerchingerja in drugih pa je Štajerska pomembna tudi za razvoj poznobaročnega iluzionističnega slikarstva, ki se prav tukaj pojavi najprej. Vodilni freskant na Spodnjem Štajerskem je bil ravno Lerchinger. Svoj vzpon so v času druge polovice 18. stoletja doživljali tudi lokalni mojstri. Spodnjo Štajersko je tako zaznamovala delavnica družine Strauss iz Slovenj Gradca, iz katere so izšle tri generacije slikarjev: oče Janez, sin Franc Mihael in vnuk Janez Andrej.

Izpostavili smo le nekatere izmed mnogih umetnikov in mojstrov. Njihova dela so lepšala številne ambiente po Mariboru in okolici. V baroku je bila prenovljena večina hiš, na novo postavljenih, prezidanih, predelanih ter opremljenih je bilo več sto stavb in cerkva. V mestnem jedru poleg Mariborskega gradu in Rotovža z novim čebulastim stolpičem še cerkev sv. Magdalene, minoritski samostan s cerkvijo, Mariborska stolnica, jezuitski kolegij s cerkvijo sv. Alojzija, meščanski špital,

danesh neohranjeni Meljski dvor, Vetrinjski dvor, Žički dvor, Salzburški dvor, dvorec Betnava, Hofferjeva hiša, nekdanja sinagoga itd. Minoritskemu in kapucinskemu samostanu sta se pridružila še jezuitski in samostan celestink. Vendar je baročni gradbeni zagon kmalu po letu 1780 pojenjal, nasledila ga je racionalistična zadržanost kot posledica jožefinskih upravnih in cerkvenih reform. Do leta 1790 so ukinili vse samostane razen minoritskega in zaprli vse cerkve razen župnijske, s čimer je bilo izgubljenih tudi mnogo dragocenih umetniških del in opreme. Po novih požarih na prehodu 18. v 19. stoletje so bile tako profane kot cerkvene stavbe v Mariboru prezidane ali na novo postavljene v slogu baročnega klasicizma.

A. Hartlebens Verlag, Wien u. Leipzig.

Druck von G. Freytag & Berndt, Wien.

Pretrisa L. 1956 gradbeni odsek obč. L.O. Maribor-center-Jožica Frangež

3

Slika 3: Zemljevid Maribora leta 1789
(Pokrajinski arhiv Maribor)

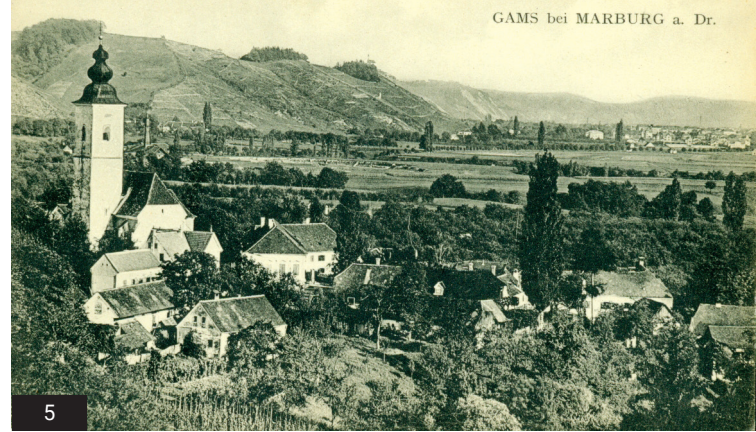

Slika 4: Zemljevid izbranih baročnih spomenikov, 2025
(izdelava: Barbara Lečnik, ZVKDS Območna enota Maribor)

1 Župnijska cerkev sv. Martina v Kamnici

Cerkev stoji na rahli vzpetini sredi naselja Kamnica in skupaj z delno ohranjenim baročnim župniščem tvori enega lepših prostorskih poudarkov v Dravski dolini. S prihodom župnika Jakoba Kokla je to v osnovi srednjeveško arhitekturo sijoče in razkošno zaznamoval baročni čas. Pod kakovostno arhitekturno predelavo in eminentne baročne stvaritve v notranjščini so se podpisali ključni baročni mojstri. Prepoznavamo tipično razgibano dvoransko prostornino mariborskega arhitekta Jožefa Hofferja. Ustvarja jo tripolna ladja z enako širokim prezbiterijem, obokanje s češkimi kapami in obočne pole, zamejene z notranjimi slopi, obogatenimi s stopnjevanimi pilastri. Prizore iz življenja sv. Martina sta na obočnih polah upodobila Korošec Georg Raff in Rogatčan Anton Lerchinger, slednji je še posebej mojstrsko naslikal iluzionistično dojemanje oboka na dveh plitkih kupolah. Izjemne baročne kiparske stvaritve, kot so glavni oltar, prižnica in oltar sv. Rešnjega telesa, so delo Jožefa Holzingerja, ki poleg Jožefa Strauba velja za vodilnega baročnega kiparja na slovenskem Štajerskem.

Slika 5: Kamnica pri Mariboru (razglednica): panorama, 1909
(Pokrajinski arhiv Maribor, Zbirka fotografij in razglednic, TE 2, ovaj 331)

Slika 6: Župnijska cerkev sv. Martina
(foto: Srečko Štajnbaher, 2022, dokumentacija ZVKDS Območna enota Maribor)

Slika 7: Veliki oltar Jožefa Holzingerja
(foto: Emilijan Cevc, 1953, Umetnostnozgodovinski inštitut F. Steleta ZRC SAZU)

Slika 8: Pogled v notranjščino celostne baročne umetnine
(foto: Mateja Neža Sitar, 2025, dokumentacija ZVKDS Območna enota Maribor)

2 Salzburški dvor

Med meščani manj znani Salzburški dvor stoji v mestnem jedru na lokaciji, ki je bila domnevno že v 14. stoletju pa vse do začetka 18. stoletja v lasti Salzburške nadškofije, po kateri je stavba dobila ime. Salzburška nadškofija je imela v mestu svoje posesti in samostanski kompleks iz srede 15. stoletja, od katerega je ohranjen le glavni reprezentančni objekt, ki je skozi zgodovino doživel mnoge preobrazbe. Do danes se je ohranil v zrelobaročni arhitekturni podobi, ki kaže graški vpliv, saj ga skupaj s podobnimi stavbami z avstrijske Štajerske uvrščamo v bližino del graškega arhitekta Johanna Georga Stengga. Zaradi bogate vegetabilne fasadne dekoracije iz štuka velja za eno najlepših baročnih hiš v Mariboru. Za slovensko Štajersko je posebej značilna drobna štukaturna dekoracija, ki učinkuje kot ornament, stkan s povezanimi in razgibanimi drobnimi vzorci. Ta prvina je v začetku 18. stoletja v deželi dosegla tolikšen pomen, da govorimo kar o posebni smeri štajerskega baroka. Za razkošno fasado Salzburškega dvora so zaslužni pl. Filipiči, ki so kot novi lastniki leta 1725 prenovili dvor. S slikarji in štukaturami so opremili tudi notranjščino, od katere se je žal ohranil zgolj del štukatur s poslikavami v pritličju.

Hiša ima za mesto zanimiv kulturnozgodovinski pomen, saj je bila v času Filipičev skupaj z mestnim gradom glavno zbirališče takratne salonske družbe, med letoma 1834 in 1854 pa sedež bralnega društva. Po drugi svetovni vojni se je vanj naselila Zveza društev inženirjev in tehnikov, ki tam gostuje še danes.

Sliki 9 in 10: Salzburški dvor leta 1956

(Pokrajinski arhiv Maribor, fond Zavod za urbanizem, TE 1, foto: Vončina)

Sliki 11 in 12:

Salzburški dvor z bogato štukaturno dekoracijo

(foto: Mateja Neža Sitar, 2025, dokumentacija ZVKDS Območna enota Maribor)

9

10

11

12

3 Hofferjeva hiša

Na zgornjem delu Gosposke ulice stoji ena najlepših baročnih meščanskih hiš v mestu. V zgodnjih štiridesetih letih 18. stoletja jo je za lastne potrebe predelal mariborski arhitekt Jožef Hoffer – manj znana osebnost iz mariborske zgodovine, ki doslej ni bila deležna pozornosti, kakršno bi si zaslužila. Rodil se je okoli leta 1700 v Mariboru v stari stavbeniški družini. Od očeta Matija je prevzel stavbarsko delavnico in jo razširil v vodilno na Spodnjem Štajerskem. V njej so se izšolali številni pomočniki, ki so še po njegovi smrti pogosto gradili stavbe po njegovih načrtih. Hoffer je bil vrsto let predstojnik ceha mariborskih zidarjev in kamnosekov. Po njegovi smrti je uspešno delavnico prevzel sodelavec Janez Nepomuk Fuchs.

Po mnenju stroke ohranjene stvaritve kažejo, da je bil Hoffer široko izobražen, razgledan in inovativen arhitekt, ki ga z graškima arhitektoma Josephom Hueberjem in Johannom Georgom Stenggom uvrščamo med najpomembnejše arhitekte na območju tedanje dežele Štajerske. Zanj je značilno, da uveljavljenih modnih vzorov ni zgolj kopiral, kot so to počeli njegovi sodobniki, ampak je iskal nove rešitve ter s tem ustvaril svojstven in prepoznaven slog, ki so ga povzemali številni spodnještajerski mojstri.

Pri oblikovanju hiše na Gosposki 29 je uporabil največ značilnih okrasnih elementov, ki se ponavljajo na njegovih drugih delih. Prav eminentno se sliši, da je dekoracija primerljiva s Hildebrandtovo palačo Daun-Kinsky na Dunaju, z Zgornjim in Spodnjim Belvederjem istega arhitekta ter s prezidavo dvorca Mirabell v Salzburgu. A čeravno se je Hoffer zgledoval po Dunaju, je razvil lasten tip fasade, ki jo še danes občudujemo na Hofferjevi hiši, kjer je v nadstropju ohranjena kvalitetna dekorativna členitev s pilastri, tablami in štukom. Žal pa so uničeni pritličje, vhodna veža in še do nedavnega ohranjena lesena okna.

Slika 13: Načrt Maksa Czeikeja iz leta 1926

(Pokrajinski arhiv Maribor, fond Uprava za gradnje in regulacijo, TE 53)

Sliki 14 in 15: Hofferjeva hiša nekoč in danes

(foto: Pučko, 1959–1972 in foto: Mateja Neža Sitar, 2025, dokumentacija ZVKDS Območna enota Maribor)

4 Kužno znamenje

Kakovostna razgibana visokobaročna kompozicija znamenj tega mariborskega Kužnega znamenja velja za najobsežnejše delo te vrste na Slovenskem. Izjemno kiparsko delo soustvarja javni mestni prostor in urbanistično obeležuje ploščad Glavnega trga. Nosi širši družbeni pomen, saj kaže, kako je mesto doživljalo svojo preteklost in kakšne so bile vrednote meščanov skozi čas. Stoji na mestu nekdanjega prangerja – sramotilnega stebra. Po kugi, ki je zahtevala kar tretjino prebivalstva, je leta 1681 pranger nadomestil Marijin steber, kar je bila tedaj navada po vseh avstrijskih deželah. Leta 1743 je mesto v zahvalo za minulo grožnjo te smrtni bolezni dalo postavili znamenje, ki ga je izdelal mariborski kipar Jožef Straub.

V središče na vzhod obrnjene večfiguralne skupine na podstavku je postavljen visok kaneliran steber s kompozitnim kapitelom, na katerem je kip Brezmadežne, stoječe na zemeljski obli. Okrog stebra so na podstavkih razvrščeni priljubljeni svetniki, mestni zavetnik in priprošnjiki zoper kužne bolezni, nezgode in vremenske nepravilnosti: sv. Frančišek Asiški, sv. Boštjan, domnevno sv. Donat, sv. Anton Padovanski, sv. Rok in sv. Frančišek Ksaverij. Danes manjkata kipa sv. Janeza Krstnika in sv. Janeza Nepomuka, ki sta stala na podstavkih ob

vratih, na katerih zdaj stojita železni svetilki. Kamnito ograjo z dvokrilnimi kovanimi železnimi vrati so dodali šele v drugi polovici 19. stoletja. Leta 1991 so poškodovane kipe, ki so bili načeti do nerazpoznavnosti, nadomestili s kopijami, izdelanimi v restavratorski delavnici Zavoda za spomeniško varstvo Maribor. Zgolj konservirane originale so preselili v prostore zavoda in muzeja. S konservatorsko odločitvijo, da original nadomestijo s kopijo – kar danes velja za standard – so takrat orali ledino. Odmeven projekt izdelave kopij, ki je bil kamnoseško in kiparsko zelo zahteven, danes v slovenski spomeniškovarstveni stroki prepoznavamo kot pionirski dosežek.

Slika 16: Kužno znamenje pred izvedbo kopije
(foto: Pučko, dokumentacija ZVKDS Območna enota Maribor)

5 Mariborski mestni grad in stopniščna hiša

Mestni grad je najmogočnejša stavba v mestnem jedru, ki je današnjo podobo dobila z baročno predelavo v času grofov Khislov in Brandisov med 16. in 18. stoletjem, ko je grad postal bogato fevdalno bivališče. V drugi polovici 17. stoletja so pozidali mogočni nadstropni hodnik ter obokali kapelo in osrednjo grajsko dvorano. Slednjo so opremili s štukaturami italijanskega štukaterja Alessandra Serenija in njegovih pomočnikov ter s poslikavo graškega slikarja Lorenza Laurige. Tako je dvorana dobila podobo najrazkošnejšega prostora v gradu. Osrednje polje stropa dvorane je bilo poslikano šele leta 1763, ko je graški slikar Joseph Michael Gebler po naročilu Henrika Adama grofa Brandisa upodobil bitko z Osmani pri Cornei v današnji Romuniji. V tej bitki je namreč izgubil življenje naročnikov brat, grof Guidobald Jožef Brandis. Avtor upodobitve je morda isti »Göbler«, ki je osem let pozneje slikal v minoritski cerkvi, le da se je tukaj drugače podpisal (*M Gebler fecit et pinxit ANNO 1763*). Zadnji konservatorsko-restavratorski pregled je pokazal sorodno slikarsko tehniko in posledično enake poškodbe.

V 18. stoletju so grofi Brandisi ob zahodno stranico dogradili grajsko Loretansko kapelo ter med letoma 1747 in 1749 baročno reprezentančno stopnišče kot slavnostni vhod v viteško dvorano. Avtorstvo t. i. stopniščne hiše, ki prevzema vlogo glavnega pročelja, je pripisano Jožefu Hofferju. Gre za najmogočnejši tovrstni objekt pri nas ter prvi in edini primer profane arhitekture na Slovenskem, ki je na vse tri strani konkavno razgibano oblikovana ter v notranjščini bogato opremljena. Spominja na stopnišče v salzburškem dvorcu Mirabell. Njegova postavitev je unikatna, saj se z valovanjem celotne stavbne gmote – ne le sprednje fasade – ter s prehodnim odprtim arkadnim pritličjem razširja, povezuje in odpira proti Grajski ulici. V notranjščino je umeščeno bogato okrašeno monumentalno dvoramno stopnišče s kamnito ograjo, ki jo krasijo rokokojski kipi deških figur, simbolizirajočih različne vede, gospodarske dejavnosti in umetnost, boginji Ceres in Diana ter prisposode letnih časov v nišah. Kipi so domnevno delo Jožefa Strauba, štukatura pa je pripisana graški delavnici Formentini.

Sliki 17 in 18:

Mogočna stopniščna hiša nekoč in danes

(zgoraj druga polovica 20. stoletja,
spodaj 2025, dokumentacija ZVKDS Območna enota Maribor)

Slika 19: Stopniščna hiša, okoli 1930

(Pokrajinski arhiv Maribor, Zbirka fotografij in razglednic, inv. 2467)

6 Minoritska cerkev

Srednjeveški minoritski samostan v jugozahodnem vogalu mestnega obzidja na Lentu je bil skupaj s cerkvijo v času baroka temeljito preurejen. Pomembno srednjeveško cerkev, ki je bila najbrž prva mariborska župnijska cerkev, so skozi čas večkrat prezidali, najbolj temeljito leta 1710, ko so ji dali današnjo baročno obliko enoladijske cerkve s polkrožnimi in pravokotnimi okni ter s sgrafitno naslikanimi pilastri na fasadah. Zahodni del srednjeveške cerkvene ladje je bil prezidan in oblikovan v prezbiterij. Gotski dolgi kor je bil med baročno prezidavo odstranjen, s tem dobljeno novo vzhodno stranico ladje so uredili v glavno fasado, sredi katere je stal visok zvonik s čebulasto streho. Notranjščino so obokali, jo okrasili s pilastri in jo ob straneh opremili s plitkimi kapelami, nad katerimi so uredili empore. Okoli leta 1770 so cerkev po vzoru cerkve v Ernovžu znova prenovili. Takrat je najverjetneje pod vodstvom mariborskega baročnega arhitekta Janeza Nepomuka Fuchsa dobila sedanjo vzvalovljeno pilastrsko razčlenjeno poznobaročno fasado. Fuchs, ki je prišel iz Šlezije, se je kot polir izobraževal v Hofferjevi delavnici, leta 1762 pa jo je tudi prevzel. Bil je bil eden vodilnih arhitektov zadnje tretjine 18. stoletja, s katerim je mariborska arhitektura dosegla svoj višek, ki že nakazuje pot proti klasicizmu, kot je opaziti tudi na vzhodni minoritski fasadi.

Ob arhitekturni predelavi so preuredili tudi notranjščino. Prezbiterij so obogatili s kakovostnimi štukaturami in s poslikavo. Motiv čaščenja Marijine milostne podobe, ob kateri je upodobljena zgodovinska veduta Maribora, je leta 1771 naslikal graški slikar Josef Michael Göbler, kar izpričuje njegov zapis na poslikavi: *Joseph M Göbler pinxit 771*. Med jožefinskimi reformami so minoritom cerkev in samostan odvzeli in ju namenili za potrebe vojske. Takrat je izgubila vse oltarje, orgle, pevski kor in zgornjo polovico zvonika. Po celoviti prenovi v letih 2014 in 2015, ko so odkrili številne gotske arhitekturne elemente, je kot kulturno prizorišče znova odprta za javnost. Najdbe arheoloških izkopavanj so prikazane v kletni etaži cerkvene ladje, kjer si obiskovalci lahko ogledajo baročni kripti in posamezne faze stavbnega razvoja.

Sliki 20 in 21:
Značilna vzvalovljena baročna vzhodna fasada in štukatura s poslikavo v prezbiteriju minoritske cerkve
(foto: Miran Kambič, 2015, dokumentacija ZVKDS Območna enota Maribor)

Slika 22: Minoritska cerkev z Dravsko kasarno, okoli 1910
(Pokrajinski arhiv Maribor, Zbirka albumov in fotografij, TE 17)

Slika 23:
Detalj poslikave z veduto baročnega Maribora.
Na levi je minoritska cerkev leta 1771, ko je imela še zvonik s čebulasto streho
(domnevno foto: France Stele, ok. 1923/24, MK INDOK center)

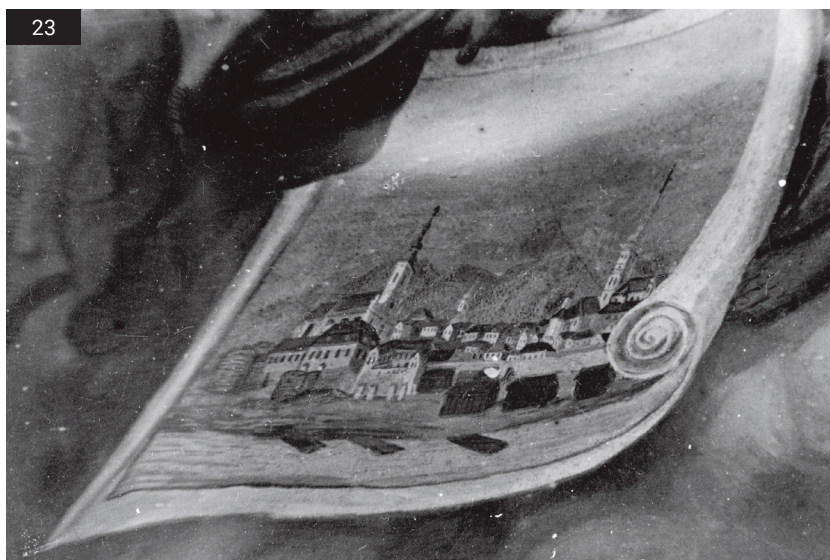
20

21

22

23

7 Župnijska cerkev sv. Petra in župnišče v Malečniku

V samem jedru naselja Malečnik stoji kompleks stavb s cerkvijo, župniščem in gospodarskim poslopjem nekoč velikega cerkvenega posestva. V osnovi srednjeveška cerkev je bila v 18. stoletju, v času župnika dr. Janeza Sitticha, predelana in bogato opremljena. Odlikuje jo triladijska prostornina z empornim hodnikom nad stranskima ladjama, ki je nastala pod vplivom pomembnih graških mojstrov, Bartholomäusa Ebnerja, njegovih naslednikov ter Andreasa in Johanna Georga Stengga. Ta celostno bogat spomenik štajerskega baroka v svojih zidovih skriva številne dragocenosti in zgodbe stoletij – med drugim tudi dvoetažno kripto pod cerkvijo. Baročne oboke pokriva plitka štukatura in alegorična slikarija mariborskih slikarjev Janeza in Matije Mittelmayerja. Glavni oltar je delo graškega kiparja Johanna Matthiasa Leitnerja, ki se je po smrti Janeza Jakoba Schoyja uveljavil kot eden vodilnih kiparjev v Gradcu. Štirje stranski oltarji izvirajo iz kroga graške Straubove delavnice. Bogato baročno prižnico je izdelal kipar Janez Walz, z baročnimi slikami pa so interjer opremili Anton Gering, Franz Ignaz Flurer, Valentin Metzinger, Gottlieb Gessor, Fortunat Bergant in Joseph Tunner.

Ob cerkvi stoji pred nedavnim konservirano-restavrirano poslopje župnišča s prelepo fasado iz 18. stoletja, okrašeno z lizenami, diagonalnimi mrežami ter visečimi volutami in cofastimi zavesami ob okenskih policah. Župnišče s svojo postavitvijo v obliki črke L tvori notranje dvorišče. Nadstropnemu podkletenemu stanovanjskemu delu je bil leta 1840 prizidan gospodarski objekt, o čemer priča letnica na dvoriščnem portalu. V stavbi je ohranjena večja lesena stiskalnica za grozdje in mogočna obokana vinska klet. Vzporedno s cesto stoji večje gospodarsko poslopje s širokim lesenim gankom. Kompleks stavb z župniščem z ohranjeno zunanjščino in notranjščino predstavlja lep primer bogate raščene arhitekture, ki je bila dograjevana med 16. do 19. stoletjem.

Slika 24: Malečnik, cerkev sv. Petra in okolica
(Pokrajinski arhiv Maribor, Zbirka fotografij in razglednic, TE 1)

Slika 25: Veduta z malečniško cerkvijo sv. Petra, župniščem in Marijino cerkvijo na Gorci
(foto: Srečko Štajnbaher, 2025, dokumentacija ZVKDS Območna enota Maribor)

Slika 26: Župnišče s konservirano-restavrirano fasado
(foto: Ivo Žajdela, Družina)

24

25

26

Povzeto po virih:

- Leonora AJRIZAJ, Novoveški in baročni Maribor (tipkopis diplomskega dela, Univerza v Mariboru) Maribor 2015.
- Zsuzsanna BODA, Saša DOLINŠEK, Katja KAVKLER, Matej KLEMENČIČ, Valentina PAVLIČ, *TrArS: Tracing the Art of the Straub Family* (ed. Matej Klemenčič, Katra Meke, Ksenija Škarič), Ljubljana, Zagreb, München 2019.
- Simona KOSTAJŠEK BRGLEZ, Boštjan ROŠKAR, Jožef Hoffer ter Filip Jakob in Jožef Straub: izhodiščne raziskave o sodelovanju med arhitektom in kiparjema, *Umetnostna kronika*, 62, 2019, str. 3–14.
- Eva BOŽIČ, Kužno znamenje v Mariboru (tipkopis diplomskega dela, Univerza v Mariboru), Maribor 2014.
- Jože CURK, Mariborski gradbeniki v času baroka in klasicizma, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 57 n. v. 22/2, 1986, str. 289–314.
- Jože CURK, *Mariborski grad*, Pokrajinski muzej Maribor 2007.
- Dean DAMJANOVIČ, Mihela KAJZER, Miran KRIVEC, Svetlana KURELAC, Lilijana MEDVED, Nina NAHTIGAL, Eva SAPAČ, Suzana VEŠLIGAJ, Alenka ZUPAN, Strokovne podlage za razglasitev kulturnih spomenikov lokalnega pomena za občino Maribor, Zavod za varstvo kulturne dediščine Območna enota Maribor, Maribor 2024 (tipkopis delovnega gradiva).
- *Dediči prostora, varuhi pomnikov. Ob 60-letnici mariborske spomeniško-varstvene službe* (ur. Mateja Neža Sitar), Zavod za varstvo kulturne dediščine, Območna enota Maribor, Maribor 2021.
- Barbara JAKI MOZETIČ, *Vtis obilja. Štukatura 17. stoletja v Sloveniji*, Narodna galerija, Ljubljana 1995.
- Matej KLEMENČIČ, Tina KOŠAK, Katra MEKE, Friedrich B. POLLERROSS, Ferdinand ŠERBELJ, Polona VIDMAR, *Barok v Sloveniji: slikarstvo in kiparstvo. Katalog razstave Narodne galerije Ljubljana, 10. april - 9. november 2025* (ur. Matej Klemenčič, Katra Meke), Ljubljana 2025.
- Metoda KEMPERL, Jožef Hoffer - arhitekt brez meja, *Časopis za multidisciplinarna istraživanja Podravina*, 7, Samobor 2005, str. 33–45.
- Metoda KEMPERL, *Korpus poznobaročne sakralne arhitekture na slovenskem Štajerskem* (Historia Artis), Ljubljana 2007.
- Monika KOLAR, Poslikava mariborske minoritske cerkve v notranje-avstrijskem kontekstu (tipkopis diplomskega dela, Univerza v Mariboru), Maribor 2015.
- *Likovna umetnost v prostoru mesta Maribor*, spletni portal: <http://www.mariborart.si/> (dostop 9. 7. 2025)
- Janez MIKUŽ, Reševanje kužnega znamenja na Glavnem trgu v Mariboru, *Varstvo spomenikov*, 34, str. 127–131.
- Barbara MUROVEC, Stropna dekoracija v dvorani mariborskega gradu: Štirje letni časi Gèrarda de Laïressa, Susanne Marije von Sandrart in Lorenza Laurige, *Acta historiae artis Slovenica*, 2, 1997, str. 53–64.
- Barbara MUROVEC, Teologija podobe: o treh Flurerjevih oltarnih slikah v cerkvi sv. Petra v Malečniku, *Acta historiae artis Slovenica*, 17/1, 2012, str. 57–74.
- Rudolf Gustav PUFF, *Maribor. Njegova okolica, prebivalci in zgodovina* (Documenta et studia historiae recentioris; 13), Maribor 1999.
- Igor SAPAČ, Baročni arhitekti na Slovenskem, *Arhitektura 18. stoletja na Slovenskem. Obdobje zrelega baroka, Katalog razstave Arhitekturnega muzeja Ljubljana v fužinskem gradu v Ljubljani, 10. maj - 20. avgust 2007*, Ljubljana 2007, str. 231–270.

- Zdenka SEMLIČ RAJH, Žiga OMAN, Lučka MLINARIČ, *Maribor – mesto, hiše, ljudje. Stavbna zgodovina starega mestnega jedra med sredino 18. stoletja in letom 1941*, Pokrajinski arhiv Maribor 2012.
- Nace ŠUMI, *Arhitektura 17. stoletja na Slovenskem, Arhitektura 17. stoletja na Slovenskem. Obdobje med pozno renesanso in zrelim barokom, Katalog razstave Arhitekturnega muzeja Ljubljana v fužinskem gradu v Ljubljani, 23. januar - 23. februar 2001*, Ljubljana 2001.
- Nace ŠUMI, *Arhitektura 18. stoletja na Slovenskem, Arhitektura 18. stoletja na Slovenskem. Obdobje zrelega baroka, Katalog razstave Arhitekturnega muzeja Ljubljana v fužinskem gradu v Ljubljani od 10. maj - 20. avgust 2007* (ur. Asja Krečič), Ljubljana 2007.
- Polona VIDMAR, *De virtute heroica: ceiling paintings with Ottoman struggles in Slovenia, Annales. Series historia et sociologia*, 25/4, 2025, str. 793–814.
- Sergej VRIŠER, *Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem*, Ljubljana 1992.
- Marjan ZADNIKAR, *Znamenja na Slovenskem*, Ljubljana 1964.

ISBN 978-961-7191-09-7

9 789617 191097